

РОЗВИТОК МИТНОЇ СПРАВИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У XVIII СТОЛІТТІ

DEVELOPMENT OF CUSTOMS BUSINESS IN SOUTHERN UKRAINE IN THE 18 TH CENTURY

Беніцький А.С., к.ю.н., професор,
професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9505-4495>

У статті розглянуто правові документи першої половини XVIII ст., якими визнавались кордони на Півдні України із Османською імперією, де були організовані козацькі митні застави. Проаналізовано результати роботи протягом 1704–1705 рр. межевої комісії на землях війська Запорозького та зазначено про ігнорування московськими комісарами інтересів запорозького козацтва при визначенні московсько-турецького кордону на правобережжі Дніпра. Звернуто увагу на наслідки поразки московських військ на Пруті у 1711 р., а саме перегляд кордонів у Північному Причорномор'ї та Приазов'ї, що було закріплено Андріанопольським мирним договором 1713 р.

Розглянуто стан митної справи в Бахмутській провінції, де місцевим воєводою було організовано митні застави та сторожі. Зазначено, що після укладання Белградської мирної угоди (1739 р.) та Ніських Конвенцій (1739 р. та 1742 р.) на Півдні України в Бахмуті функціонували урядові установи, у тому числі й ті, що займались митними зборами. Вказана роль Бахмутської прикордонної митниці в організації митного контролю за ввезенням та вивезенням товарів купців, чумаків, торговців та ін. Звернуто увагу на свавілля митної адміністрації, яка посягала на привілеї війська Запорозького, утворивши незаконно на його території Бахмутську митну заставу.

Встановлена роль бахмутських козацьких команд, які залучались урядовцями для контролю за соляним збором на бахмутських та торських соляних промислах, а також на митних заставах, які були утворені в середині XVIII ст. Бахмутською прикордонною митницею. У роботі проаналізовані положення указу «Про установу особої митної прикордонної смуги та варти для відрази потаєного провозу товарів» (1782 р.), яким в Україні була запроваджена система митного контролю на кордонах із Османською імперією та Річчю Посполитою і згідно з яким утворена прикордонна митна варта із митних наглядачів та об'їзників тощо. Зазначено про те, що у XVIII ст. прикордонні митниці на Півдні України займались не тільки митним збором, але й виконували інші функції, пов'язані з охороною кордонів, наглядом за пересуванням населення, запобіганням втечам, санітарним контролем та ін.

Ключові слова: прикордонна митниця, митна застава, митна варта, кордон, козаки, заборонені товари, соляний збір.

The article examines the legal documents of the first half of the 18th century, which recognized the borders of Southern Ukraine with the Ottoman Empire, where Cossack customs deposits were organized. The results of the work of the border commission on the lands of the Zaporizhzhya army during 1704–1705 were analyzed and the Moscow commissioners ignored the interests of the Zaporizhzhya Cossacks when defining the Moscow-Turkish border on the right bank of the Dnieper. Attention was drawn to the consequences of the defeat of the Moscow troops on the Prut in 1711, namely the revision of the borders in the Northern Black Sea and Azov region, which was established by the Andrianopol Peace Treaty of 1713.

The state of the customs affairs in the Bakhmut province, where the local voivode organized customs deposits and guards, was considered. It is noted that after the conclusion of the Belgrade Peace Agreement (1739) and the Nis Conventions (1739 and 1742), government institutions, including those dealing with customs duties, functioned in Southern Ukraine in Bakhmut. The role of the Bakhmut border customs office in the organization of customs control over the import and export of goods of merchants, chumaks, traders, etc. is indicated. Attention was drawn to the arbitrariness of the customs administration, which encroached on the privileges of the Zaporizhzhya troops by illegally establishing the Bakhmut customs depot on their territory.

The role of the Bakhmut Cossack teams, which were engaged by government officials to control the salt duty at the Bakhmut and Tor salt mines, as well as at the customs outposts that were formed in the middle of the 18th century by the Bakhmut border customs, was established. The article analyzes the provisions of the decree «On the Establishment of a Special Customs Border Strip and Guards to Prevent the Smuggling of Goods» (1782), which introduced a system of customs control in Ukraine on the borders with the Ottoman Empire and the Polish-Lithuanian Commonwealth, and according to which a border customs guard was formed from customs supervisors and road workers, etc. It is noted that in the 18th century, border customs in the South of Ukraine were engaged not only in customs collection, but also performed other functions related to border protection, supervision of population movement, prevention of escapes, sanitary control, etc.

Key words: border customs, customs bond, customs guard, border, Cossacks, prohibited goods, salt duty.

Актуальність теми. На початку XVIII ст. на Півдні України були умовні кордони війська Запорозького з Кримським ханством. Протягом XVIII ст. у Північному Причорномор'ї та Приазов'ї були сформовані кордони із Османською імперією, які змінювались після військових кампаній і закріплювались відповідними договорами. Московське царство намагалось розширити свій вплив на Півдні України. На кордонах із Османською імперією московська влада зводила фортеці, де місцеві воєводи утворювали митниці й організували митні збори з проїжджаючих купців, чумаків, торговців та ін. У першій половині XVIII ст. на українських землях певну роль в організації митного контролю відіграла Бахмутська фортеця, що стояла на кордоні з Кримським ханством, яке перебувало у васальній залежності від Османської імперії.

У XVIII ст. там функціонувала митниця, де московські урядовці контролювали митні збори не тільки на кордоні, але й також з соляного промислу, що функціонував на Бахмуті та Торі. Після утворення у 1755 р. Бахмутської прикордонної митниці її адміністрація організувала митні застави на мостах, перевозах та шляхах в Дикому степу й навіть на землях війська Запорозького, що примушувало

запорозьку старшину відстоювати свої права та привілеї щодо урядового втручання на її території. Кошем Запорозької Січі була утворена система митного контролю та супроводу караванів купців, чумаків та торговців через запорозькі паланки.

Після знищення Запорозької Січі на її землях Російська імперія утворила систему митних застав на кордоні з Османською імперією та Річчю Посполитою, де митну службу несла митна прикордонна варта. Порядок функціонування митного контролю та митної варти було регламентовано указом «Про установу особої митної прикордонної смуги та варти для відрази потаєного провозу товарів» (1782 р.) та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та становлення митної справи в Україні в середині XVIII ст. досліджували такі автори, як: П.М. Дідушенко, Н.В. Ігнатко, В.К. Ковалевський, К.М. Колесніков, І.А. Корнацький, О.В. Морозов, Н.Я. Сай та ін. Автори в своїх роботах досліджували питання становлення митної служби на українських землях, які були у складі Речі Посполитої, Московського царства (Російської імперії), Османської імперії тощо.

Мета статті. Визначити причини організації російським урядом митних застав та митних постів, які були утворені на кордонах із Османською імперією та Річчю Посполитою у XVIII ст.; встановити роль козацьких команд, які залучались до митної служби в землях війська Запорозького, Бахмутській провінції та інших місцях; проаналізувати систему митної служби, яка була організована наприкінці XVIII ст. згідно з указом «Про устанovu особою митної прикордонної смуги та варті для відрази потасного провозу товарів» 1782 р., та завдання митної прикордонної варті при здійсненні митного контролю на прикордонній смузі.

Вклад основного матеріалу. Після захоплення наприкінці XVII – на початку XVIII ст. у Османській імперії Азову, Кизикермена та інших міст у Північному Приазов'ї та Причорномор'ї і укладання 3 липня 1700 р. договору Московського царства з Османською імперією (Константинопольський мирний договір 1700) повинні були бути встановлені кордони на Півдні України.

Протягом 1704–1705 рр. на запорозьких землях працювала московсько-турецька межева комісія, яка повинна була провести розмежування кордонів. Комісари Московського царства найменш враховували інтереси запорозьких козаків й робили розмежування по місцях, де землі контролював колишній турецький гарнізон Кизикерменської фортеці та ін. Проте робота цієї комісії так і не була повністю завершена. Спільною Комісією у 1705 р. було складено Межевий запис, яким позначили кордони між державами лише в районі пониззя Дніпра, річок Південний Буг та Інгул. В іншій місцевості прикордонні комісари розмежування не проводили.

Після поразки у 1711 р. московського війська на річці Прут та укладання нового договору між Османською імперією та Московським царством кордони було змінено. Трактатом, укладеним 13 червня 1713 р. в Андріанополі (Андріанопольський мирний договір 1713 р.) було визначено московсько-турецький кордон. Місто Азов та Приазов'я знову були повернуті Османській імперії. Спільною московсько-турецькою межевою комісією новий кордон було затверджено влітку 1714 р., який був позначений межевими знаками. У Дикому степу кордони позначались, як правило, топонімічними прикметами за назвами річок, урочищ, байраків, курганів, стародавніх городищ, перелазів тощо.

Турками було відновлено Азовський ейялет, межа якого на заході лежала в районі річки Міус [1]. У цей час Запорозьке військо звільнилось від московського панування й отримало протекторат Османської імперії, наслідком чого стало можливим для запорожців безперешкодне використання земель у Північному Причорномор'ї та Приазов'ї. Там запорозьке товариство мало можливість займатись рибним промислом, видобутком солі, торгівлею тощо.

Московський уряд усіляко намагався робити перешкоди для запорожців, які стали вільними від московської влади. Для запорожців козаків було встановлено перепони щодо вільного пересування до України. Будь-який товарообмін із запорожцями Османської імперії було заборонено для мешканців Гетьманської та Слобідської України. В місцях переправ на кордонах із землями запорозьких козаків московські урядовці встановили прикордонні пости, де військові гарнізони слідкували за тим, щоб запорожці не ввозили свої товари в Україну. Встановлення з боку московського уряду «економічних» заборон, а також заборони вільного пересування запорожців до українських містечок, де мешкали їхні родичі, стали тими з причин, що послужили поштовхом до формування промосковської «партії» серед запорозької старшини Олешківської Січі, яка на початку 1730-х рр. схилила частину запорозького товариства до переходу під московську владу.

Московсько-турецький кордон аж до укладання Белградської мирної угоди 1739 р. підходив фактично в придулок до Бахмуту. Кордони пролягали по правому березі річки Сіверський Донець. Наявніть Бахмутської фортеці на південних кордонах мала велике значення для

засвоєння українським населенням навколишніх земель. 29 травня 1719 р. Бахмут став центром новоутвореної Бахмутської провінції у складі Азовської губернії. Бахмутська провінція була поділена на п'ять дистриктів, якими управляли земські комісари. Московським наказом 1719 р. фортеці та міста знаходились у воеводському управлінні. Бахмутська фортеця знаходилась у віданні місцевого воеводи, який був одночасно її комендантом. Через Бахмутську воеводську (провінційну) канцелярію здійснювався контроль за переміщенням товарів до Гетьманщини та Слобідської України. На початку 1740-х рр. в Бахмуті вже існувала прикордонна митниця.

У першій половині XVIII ст. для мешканців порубіжних населених пунктів продаж «заборонених» товарів у містечка, з якими межувало Московське царство, був звичайним явищем. Товари доставлялись не тільки до Гетьманщини та Слобідської України, але й також в міста Речі Посполитої, Молдови, до Кримського ханства тощо. Відомості, які містяться в документах того часу, свідчать про те, що московські урядовці, які керували митними заставами, заробляли на такому «бізнесі».

Після укладання у 1739 р. Белградської мирної угоди кордони Османської імперії відійшли на захід. Ніські Конвенції 1739 р. та 1742 р. визначили кордони між Російською та Османською імперіями на Півдні України. На середину осені 1741 р. Азов, а також фортеці Лютик та «Каланчі» були зруйновані згідно з домовленостями урядів Російської та Османської імперій [2, с. 526–527]. Землі на правому березі річки Сіверський Донець, а також на річках Кальміус та Міус опинилися у складі Російської імперії, як це було на початку XVIII ст. На місці Азову та в усюму Північному Приазов'ї була встановлена «бар'єрна територія» між цими імперіями. На ній було заборонено утворювати будь-які будови, і степова прибережна територія Приазов'я від річки Берда до Кальміусу фактично стала спільного користування.

У середині XVIII ст. на Півдні України російським урядом було організовано систему митного контролю за переміщенням товару та ін. Були утворені митниці, які формували митні застави та сторожі. У 1750-х рр. в Бахмуті митною справою керували Матвій Калачигін, Терентій Сахаров та ін. Ними було організовано митні застави в степу для запобігання порушення митних правил. 15 квітня 1755 р. при Бахмутській прикордонній митниці було засновано дві застави – в Ізюмі та станиці Луганській [3, с. 351]. У подальшому від Бахмутської митниці були організовані митні застави та сторожі на перевозах.

Крім збирання мита на Бахмутській митниці здійснювався санітарно-карантинний контроль. На цій митниці у 1755 р. було утворено карантинний будинок, в якому був лікар. В його обов'язки входило також обслуговування Ізюмської та Луганської прикордонних застав, які були у підпорядкуванні Бахмутської прикордонної митниці. Серед лікарів Бахмутського карантинного дому були: Антон Вуазен, Франц Керестур, Тимофій Радожицький та ін.

Утворення карантинних домів на митницях мало намір запобігти розповсюдженню захворювань. Так, тяжкі наслідки для населення українських містечок спричинила епідемія чуми, яка виникла наприкінці російсько-турецької війни 1735–1739 рр. Багато містечок Гетьманщини та Слобідської України стали спустошеними. Встановлення карантинних правил та утворення карантинних будинків на митних кордонах стали ефективним заходом для перешкодження розповсюдженню епідемії чуми, які періодично виникали у другій половині XVIII ст. на Півдні України.

На митних заставах на Півдні України крім митного збору її службовці здійснювали контрольні функції щодо перетину кордону. На заставах перевірялись дозвільні документи у населення з метою виявлення втікачів. Проте такі заходи не завжди приносили успіх, оскільки втікачам із Російської імперії місцеве козацьке населення часто надавало притулок та допомагало їм обійти урядові застави.

Комендант Бахмутської фортеці залучав до організації

митної справи козаків Бахмутського кінного козацького полку. Вони несли службу на Бахмутській прикордонній митниці, а також на заставах та сторожах, які були організовані на кордоні Бахмутської провінції. Проте слід зазначити, що митна варта для бахмутських козаків не була основним видом служби. Ці козаки залучались для несення сторожової та станичної служби в Бахмутській фортеці; проводили розвідку місцевості; слідкували за пересуванням кримських татар, ногайців та калмиків; охороняли мости та переправи; супроводжували урядову пошту, послів, купців та чумаків; виконували поліцейські функції в містечках Бахмутської провінції тощо. Вони забезпечували охорону соляного промислу, який здійснювали Торський та Бахмутський соляні заводи. Жалування вони отримували за рахунок доходів від зборів на цих соляних заводах.

На митних заставах бахмутські козаки слідкували, щоб чумаки, купці та торгові люди сплачували мито за перевезення товарів та не вивозили за кордон заборонені товари. Так, наприклад, урядом не було дозволено ввозити до Кримського ханства срібну монету та ін. Крім того, обмеження стосувались також ввозу через митницю певних видів товарів із Кримського ханства та Османської імперії до Російської імперії. Цікаво зазначити, що такі обмеження стосувались не тільки товарів з-за кордону, але й також товарів, які пересувались через адміністративні території Російської імперії.

Так, наприклад, на митних заставах Бахмутської провінції перевірялось, щоб чумаки не провозили до Слобідської України кримську сіль, але й також сіль, яка добувалась в землях війська Донського на озері Манич. Згідно з урядовими розпорядженнями мешканці Слобідської України повинні були купувати лише бахмутську та торську сіль, яка була дорожче за ціною кримської та маничської солі. З цього приводу у 1766 р. слобідські козаки навіть звертались до уряду, щоб така заборона була знята й вони мали можливість безперешкодно купувати сіль з будь-якої місцевості, а не лише з Бахмутських та Торських соляних заводів [4, с. 21].

З 1709 р. бахмутський соляний промисел був у віданні московських урядовців. Вони повністю контролювали видобуток солі на Бахмуті й Торі та отримували митний збір із солеварів, які приїжджали з містечок Гетьманщини та Слобідської України виварювати там сіль. Протягом 1709–1712 рр. соляний промисел на Бахмуті та Торі був у віданні коменданта Бахмутської фортеці плац-майора князя Д.А. Кольцова-Мосальського. У 1712 р. було встановлено зловживання з боку бахмутського коменданта Д.А. Кольцова-Мосальського при управлінні соляними промислами. Він був заарештований та звинувачений у розтраті 80000 руб. на бахмутських солеварнях. За цією справою у 1717–1718 рр. було проведено слідство. Майно Д.А. Кольцова-Мосальського було конфісковано, а останнього було засуджено до страти [5, с. 33].

У першій половині XVIII ст. соляний промисел на Бахмуті та Торі був одним із прибуткових. За рахунок соляних зборів уряд утримував бахмутський військовий гарнізон, бахмутську козацьку команду, торську та маяцьку козацьку компанію та ін. Протягом 1734–1743 рр. видобуток солі на бахмутських солеварнях складав 165,7 тис. пудів, а на торських солеварнях був вдвічі меншим, а саме 85381 пудів [6, с. 66]. У 1741 р. М.В. Ломоносов зазначав, що чверть видобутку солі в Російській імперії припадала саме на Бахмутські та Торські соляні заводи [7, с. 245]. На початку XVIII ст. в Бахмуті була розміщена Солева контора, яка управляла Торським та Бахмутським соляними заводами. Адміністрація Бахмутської заводської соляної контори у судових справах була у підпорядкуванні дирекції головної Соляної контори, куди направлялись доходи із соляного промислу. Солева контора залучала бахмутські козацькі команди для збору мита із торговців, а також тих, хто приїжджав для видобутку солі на соляні промисли. Крім того, бахмутські козаки направлялись в містечка Слобідської України, де здійснювали контроль за прода-

жом солі із бахмутських та торських соляних промислів. У разі виявлення тих, хто продавав кримську чи маничську сіль в слобожанських містечках, на останніх накладались штрафи, а заборонена до продажу сіль конфісковувалась.

Слід зазначити, що російські урядовці з метою збільшення митних зборів утворювали митні застави навіть на запорозьких землях, що порушувало права та привілеї війська Запорозького. Так, у вересні 1755 р. за наказом начальника Бахмутської прикордонної митниці в урочищі Армянського шляху близько гирла річки Волноваха, частини земель Кальміуської паланки війська Запорозького, була встановлена митна застава [8, с. 73]. На ній бахмутські козаки під керівництвом канцеляриста Бахмутської прикордонної митниці Якова Данилова збирали мито із проїжджих запорожців та мешканців Гетьманщини та Слобідської України, які займались рибним промислом у Приазов'ї.

3 жовтня 1755 р. про цю митну заставу стало відомо полковнику Кальміуської паланки Павлу Ногаю. Разом із загоном запорожців він прибув на новоутворену заставу, з'ясував, що у бахмутських козаків не було урядових документів на право збирати мито із проїжджаючих. За наказом Павла Нагая запорожці спалили курень, який слугував місцем митної застави, а бахмутських козаків прогнав із запорозьких земель. 14 жовтня 1755 р. про ці події кальміуський полковник повідомив Кіш Запорозької Січі [9, с. 514–516]. Кошовий отаман Григорій Федоров звертався 31 жовтня 1755 р. до Київської губернської канцелярії із скаргою щодо утворення Бахмутською прикордонною митницею застави на території Кальміуської паланки [10, с. 596]. У подальшому було підтверджено привілеї Запорозької Січі щодо заборони будівництва урядових митниць на запорозьких землях.

У паланках Запорозької Січі була утворена система митних кордонів, де козацька старшина збирала мито з купців та торговців, які пересувались через запорозькі землі. Кіш Запорозької Січі забезпечував охорону торговим караванам купців та чумаків від нападу ногайців, кримських татар та розбійницьких ватаг, які в Дикому степу мали свої засідки. Цікаво зазначити, що серед розбійницьких ватаг, які в середині XVIII ст. панували в степу на Півдні України, навіть існував звичай – не грабувати купецькі каравани, що мали охоронні символи від Запорозької Січі. Так, у 1760 р. на Кальміусі за розбійні напади був заарештований Павло Похило, який під час допитів у Бахмуті зазначив, що купців, які мали охоронні запорозькі дерев'яні перначі, вони не наважувались грабувати, бо такі каравани були під покровительством Запорозької Січі [11, с. 336]. 25 червня 1770 р. генерал Прозоровський у своєму листі до одного із урядовців згадував, що за безпеку шляху через запорозькі землі купці сплачували мито. Купецький караван супроводжував від запорозького війська один козак з військовим перначем, булово або з папером, на якому стояла військова печатка [12, с. 350]. Існування в степу звичаю щодо заборони посягання на майно купців, які перебували під охороною Кошу Запорозької Січі або паланкового полковника, обумовлювалось тим, що в розбійницьких загонах були й колишні запорожці, які добре знали, що кара за порушення запорозьких звичаїв наздожене їх навіть у Дикому степу.

Після знищення у 1775 р. Запорозької Січі урядом була організована система митного контролю на колишніх запорозьких землях. 27 вересня 1782 р. указом «Про установу особої митної прикордонної смуги та варті для відрази потаємного провозу товарів» (Далі – указ 1782 р.) в прикордонних намісництвах були організовані система митного контролю та митна варта, які повинні були перебувати в портових та прикордонних митницях. Митна прикордонна варта складалась із митних прикордонних наглядачів та митних об'їзників [13, с. 682–685].

В Україні на кордонах із Османською імперією та Річчю Посполитою була утворена митна прикордонна варта, підпорядкована губернським канцеляріям. На переправах та мостах були утворені митні пости, які

забезпечували команди митної варти. Митний збір, що збирали на митницях та заставах, потрапляв до губерньської скарбниці. Згідно з указом 1782 р. на кожні десять верст кордону повинні були нести службу митні об'їзники в кількості двох осіб, а митні прикордонні наглядачі повинні були нести службу на кожні п'ятдесят верст й наглядали за митними об'їзниками. До їхніх обов'язків входив нагляд за ввозом та вивозом товарів через встановлені митниці та застави, а також контроль за тим, щоб заборонені товари не переміщувались через митний кордон. Крім того, митні об'їзники спостерігали за тим, щоб через кордон не пересувалися втікачі. Кожного року митна прикордонна варта повинна була змінювати місце служби на митному кордоні.

Висновки. На початку XVIII ст. на Півдні України були встановлені кордони із Османською імперією. Після укладання 3 липня 1700 р. Константинопольського мирного договору протягом 1704–1705 рр. на запорозьких землях працювала московсько-турецька межева комісія, яка не завершила свою роботу й не визначила кордони, що мали пролягати між землями Запорозької Січі та кордонами Кримського ханства, яке було у васальній залежності від Османської імперії.

Андріанопольським мирним договором 1713 р. на Півдні України було встановлено кордон із Османською імперією, зафіксований влітку 1714 р. спільною межевою комісією. Московськими урядовцями були визначені митні кордони та застави, які слугували не тільки для збору мита, але й для контролю за пересуванням українського населення. Для запорожців московський уряд зробив перепони щодо вільного пересування товару до містечок Гетьманщини та Слобідської України.

У першій половині XVIII ст. в Бахмутській фортеці, одному із південних українських форпостів, була утворена

митниця, що перебувала у віданні місцевого воєводи, який виконував також обов'язки коменданта фортеці. Бахмутський воєвода на соляних промислах здійснював контроль за видобутком солі та організував там соляний збір.

Після укладання у 1739 р. Белградської мирної угоди та Ніських Конвенцій 1739 р. та 1742 р. було встановлено нові російсько-турецькі кордони на Півдні України. У 1755 р. в Бахмуті була утворена прикордонна митниця, яка організувала митні застави та сторожі в степу, в місцях пересування чумаків, торговців та купців. До митної служби залучались козаки Бахмутського кінного козацького полку. Адміністрація Бахмутської прикордонної митниці зловживало своїми повноваженнями, оскільки порушувало права та привілеї війська Запорозького. Урядовці утворювали митні застави в паланках війська Запорозького, де із проїжджаючих козаків, купців та чумаків незаконно збиралось мито. Кошем Запорозької Січі була встановлена система митних кордонів в запорозьких землях, де козаки здійснювали супровід купецьких караванів та ін.

На прикордонних митницях XVIII ст. несли службу не тільки службовці, які були передбачені штатним розкладом. Адміністрація прикордонних митниць залучала до служби на митних заставах та сторожах солдат військових гарнізонів, місцеві козацькі команди та ін. У 1782 р. на Півдні України на кордоні із Османською імперією була організована система митного контролю, яку забезпечували митний прикордонний наглядач та митні об'їзники.

Прикордонні митниці XVIII ст., які існували на Півдні України, виконували не тільки функції щодо збору мита з купців, чумаків або торговців, але й інші функції, пов'язані з охороною кордонів, наглядом за пересуванням населення, санітарним контролем та ін. Такі митниці охоплювали функції, які зараз притаманні митній, прикордонній, міграційній та санітарній службам.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ukrania seu Cosacorum Regio Walachia item Moldavia et Tartaria minor* [cartographic material] / exc. Christ. Weigelio ; M. Kauffer Sculp. [um 1720] // URL : <http://surfi.li/dnscy> (дата звернення : 10.11.2022).
2. Запись, данная отъ Турецкаго Коммисара Ахметъ Эфендія Россійскому Коммисару Генераль-лейтенанту Князю Василью Репнину «О исполненномъ 2 и 11 числе месяца Шабана подорваніи городоу Азова, Лютина и каланчей» (20 октября 1741 г.) // Полное собрание законов Россійской Имперіи. Собрание 1-е. 1 марта 1649–1825 гг. : В 45 т. Том XI (1740–1743). СПб. : Тип. II Отд-нія Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. № 8463. С. 526–527.
3. Сенатскій «О неименіи при пограничныхъ Сеньковской, Тайповской и Дерптской Таможеняхъ карантинныхъ домовъ и объ устройстве таковыхъ при Бахмутской и Царицынской» (15 апреля 1755 г.) // Полное собрание законов Россійской Имперіи. Собрание 1-е. 1 марта 1649–1825 гг. : В 45 т. Том XIV (1754–1757). СПб. : Тип. II Отд-нія Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. № 10393. С. 350–351.
4. Наказъ отъ жителей г. Харькова (29 апреля 1767 г.) // Сборник Императорскаго Русскаго историческаго общества. Том. 147 : [Материалы Екатерининской законодательной комиссии / печатано под наблюдением Н.Д. Чечулина]. Ч. 14. С. Петербург : Тип. Гл. управления уделов, 1915. С. 20–25.
5. Фоккеродт И.-Г. Россия при Петре Великом / по рукописному известію Иоанна Готтгильфа Фоккеродта и Оттона Плейера ; пер. с нем. А. Н. Шемякина. Москва : Унив. тип. (Катков и К), 1874. 145 с.
6. Пірко В. О., Литвиновська М.В. Соляні промисли Донеччини в XVII–XVIII ст. (Історико-економічний нарис і уривки з джерел). Донецьк : Східний видавничий дім, 2005. 136 с.
7. Нижайший доклад и непредрассудительное мнение императорскому Соляному комиссариату о соляныхъ делах, что в местах, между Днепром и Доном положенных, находятся, а особливо о обоих императорскихъ заводах, что в Бахмуте и Торе (1741 г.) // Полное собрание сочинений. В 11 томах. Том 5. Труды по минералогии, металлургии и горному делу (1741–1763 гг.) / М. В. Ломоносов. Москва ; Ленинград : Изд-во Акад. наук СССР, 1954. 719 с.
8. Наказы войсковыхъ слободъ Святолуцкаго комиссарства Изюмской провинціи (1766 г.) // Сборник Императорскаго Русскаго историческаго общества. Том. 147 : [Материалы Екатерининской законодательной комиссии / печатано под наблюдением Н.Д. Чечулина]. Ч. 14. С. Петербург : Тип. Гл. управления уделов, 1915. С. 54–75.
9. Рапорт полковника Кальміуської паланки Павла Ногая кошовому отаманові Григорієві Лантуху про ліквідації ним застави, розташованої Бахмутською митницею при гирлі річки Волноваха (19 вересня 1755 р.) // Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734–1775 : корпус документів / ред. кол. П. С. Сохань [та ін.] ; Центр. держ. істор. арх. України, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. К. : [б. и.], 1998. Том 4 / Упорядники : Гісцова Л. З., Демченко Л. Я., Кузик Т. Л., Муравцева Л. М. Київ, 2006. С. 514–516.
10. Изъ переписки 1752 г. о взиманіи таможенныхъ пошлинь // Андреевскій А. А. Материалы, касающіяся запорожцевъ, съ 1715–1774 г. // Записки императорскаго Одесскаго общества исторіи и древностей. Т. 14. Одесса : Тип. А. Шульце, 1886. С. 592–599.
11. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожскаго : составлена из подлинныхъ документовъ Запорожскаго Сечевого Архива : [в 3 ч.] / сост. А. Скальковским. Одесса : [Печ. в Гор. тип.], 1846. Ч. 2 : История Новой Сечи, т. е. четвертого и последнего Коша Запорожскаго Военнаго Ордена. Изд. 2-е, испр. и знач. умнож. 1846. 367 с.
12. Записки генерал-фельдмаршала князя Александра Александровича Прозоровскаго, 1756–1776. М. : Россійскій архив, 2004. 781 с.
13. Именной, данный Сенату «Объ учрежденіи особой Таможенной пограничной цепи и стражи для отвращенія потаеннаго провоза товаровъ (27 сентября 1782 г.) // Полное собрание законов Россійской Имперіи. Собрание 1-е. 1 марта 1649–1825 гг. : В 45 т. Том XXI (1781–1783). СПб. : Тип. II Отд-нія Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. № 15522. С. 682–685.